

Feminist Perspektiften Klasik Tabakalaşma Teorilerine Bakış

Ayşe Gönüllü Atakan^{ab}

Özet

Sosyal bilimlerin geleneksel bilim anlayışı 1970'lerden sonra teorik, metodolojik ve epistemolojik açıdan feminist eleştirinin odağı olmuştur. Modernitenin erkek merkezli pozitivist bilim anlayışına meydan okuyan feminist paradigma ile kadınların ikincilleştirildiği, deneyimlerinin görünmez kılındığı tüm alanları gören; şimdiye kadar sorulmaya değer görülmemiş soruları soran ve kadınları güçlendirmeyi amaçlayan bilimsel anlayışa geçiş imkanı doğmuştur. Diğer yandan günümüzde hala toplumsal cinsiyeti merkezi ve analitik bir kategori olarak tüm sosyal bilim dallarının alt alanlarında görmek henüz mümkün değildir. Bu alanlardan en önemlilerinden biri olan tabakalaşma teorilerine toplumsal cinsiyetin dahil edilmesi hem teorik hem de ampirik düzeyde ciddi sorunlar doğurmaktadır. Bu bağlamda bu makalede geleneksel sınıf ve tabakalaşma kuramlarında toplumsal cinsiyetin yeri ve feminist düşünce içerisinde gelişen ikili sistem analizinin bu alana katkıları ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler

Feminist Teori
Sınıf ve Tabakalaşma
Toplumsal Cinsiyet
İkili Sistem Analizi

Makale Hakkında

Geliş Tarihi: 30.03.2022
Kabul Tarihi: 20.07.2022
Doi: 10.18026/cbayarsos.1095605

Evaluation of Classical Stratification Theories from a Feminist Perspective

Abstract

The understanding of traditional science in social sciences has been the focus of feminist criticism in terms of theory, methodology and epistemology after the 1970s. With the feminist paradigm that challenges the male-centered positivist understanding of the science of modernity, that deals with all spheres where women are subordinated and their experiences are rendered invisible; an opportunity has arisen for a transition to a scientific understanding that asks questions that have never been seen before and aim to empower women. However, today it is still not possible to see gender as a central and analytical category in all sub-fields of social sciences. The inclusion of gender in stratification theories, which is one of the most important of these areas, poses serious problems both at the theoretical and empirical levels. In this context, in this article, the place of gender in traditional class and stratification theories and the contributions of dual system analysis developed in feminist thought to this field will be discussed.

Keywords

Feminist Theory
Class and Stratification
Gender
Dual System Analysis

About Article

Received: 30.03.2022
Accepted: 20.07.2022
Doi: 10.18026/cbayarsos.1095605

^a Ayşe Gönüllü Atakan: ayse.atakan@cbu.edu.tr

^b Dr. Öğr. Üyesi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, ORCID NO: 0000-0002-2031-036X

Giriş

Geleneksel sosyal bilimlerde farklı metodolojilerin sınırları içinde kadınlara dair bir araştırma yapmak elbet mümkündür. Ancak kadınların toplumsal cinsiyete dayalı deneyimleri üzerine yapılacak bir araştırmayı ontolojik ve epistemolojik açıdan feminist kuramın bütünlüğü içinde ele almak bir tercih olduğu kadar politik bir duruşu da işaret eder. Çünkü feminist düşünce tarihsel olarak tüm ataerki kurumlara olduğu gibi, modernitenin erkek merkezli geleneksel bilim anlayışına da meydan okur. Akıl ve bilimin doğa üzerindeki hakimiyetini ve bunun toplumsal düzenin uyum içinde sürdürülmesi için gerekliliğini koşulsuz kabul eden pozitivist paradigmanın (Ecevit, 2019, s. 39) bakmadığı/bakmaya değer bulmadığı özel alandan, kadınların ikincilleştirildiği tüm alanları gören, sorulmayan soruları soran bilimsel anlayışa geçiş feminist paradigmayla mümkün olmuştur. Bu süreçte kadınlar önce bir kategori olarak hali hazırdaki alanlara eklenmiş (adding), sonrasında (bu da yetmemiş) asıl olarak “bilimsel meraka değer” alanların ve deneyimlerin kendileri sorgulanmış, böylece özel alanın ve kapsadığı tüm görünmez kadın deneyimlerinin; kamusal alanın ve bu alanda kadınların nitelik ve nicelik olarak altta sıralanışlarının, baskının ve sömürünün bilgisi gün ışığına çıkarılmaya başlamıştır. Dahası bu bilginin işlevi erk sahiplerine toplumsal düzenin sürdürülmesine yönelik genel geçer yasaları altın tepside sunmak değil, kaynakların paylaşımında ve fırsatlara erişimde dezavantajlı olan kadınları güçlendirme olarak konumlanmıştır. Bu bağlamda bu makalede geleneksel sınıf ve tabakalaşma kuramlarında toplumsal cinsiyetin yeri ve feminist düşünce içerisinde gelişen ikili sistem analizinin bu alana katkıları ele alınacaktır.

Sosyal Bilimlerde Erkek-merkezcilik

Sandra Harding (1986), *Feminizmde Bilim Sorunu (The Science Question in Feminism)* adlı önde gelen çalışmasında, bilimde kadının yeri sorunsalından feminizmde bilimin yeri meselesine evrilen süreci irdeler. Harding halihazırdaki dünyayı bilme ve yorumlama yöntemlerinin, yani kavramlar, teoriler, nesnel metodolojiler ve soyut gerçeklerin toplumsal olarak konumlanmış olduğunu ve esas olarak Batı kültürünün ürünleri olduğunu iddia eder. Bilimsel süreçlerde Batı değerlerinin tercih edilmesi tarihsel olarak gerçekliğin tam da Batılı bilim insanlarının istediği gibi bozulması ve çarpıtılması ile oluştuğunu söyler. Bu nedenle Batının bilimsel kültürü ırkçılık, sömürgecilik, kapitalizm ve cinsiyetçiliğin mücadele eden bir çok toplumsal hareketin eleştirisine maruz kalmıştır. Deneyimleri merkez dışına itilmiş bu akımların başında cinsiyetçi ve erkek merkezci düzene karşı meydan okuyan feminist eleştiri gelmektedir. Çünkü toplumsal cinsiyet ayrımcılığı, diğer tüm eşitsizlikleri ortak kesen ve önceleyen en eski, evrensel ve en dirençli olgudur. Bu bağlamda, Harding, geleneksel sosyal bilimlerde araştırma problemin tanımından, kavramlar, teori, yöntem ve yorumlama geleneklerine kadar erkek merkezli önyargıları tespit eder. Bu doğrultuda, erkek merkezli bilimi irdeleyerek “kötü bilimi” tanımlayan ampiristler; kadınların toplumsal deneyiminin bilimde eril önyargıları keşfetmek için bir başlangıç noktasını sağladığını savunan feminist bakış açısı (standpoint) teorisyenleri ve en temel bilimsel varsayımlara dahi karşı çıkan feminist post-modernistlerin epistemolojik yaklaşımlarını inceler.

Harding çalışmasının “Biyoloji ve Sosyal Bilimlerdeki Erkek-merkezcilik” adlı bölümünde, toplumsal araştırmalarda eril önyargıların kadınların yaşamlarını görünmez kıldığını ve bu durumun bizim kadınlar ve erkekler arasındaki etkileşim, inançlar ve bu tür davranış ve

inançların meydana geldiği sosyal yapıya dair algımızı çarpıttığını söyler (Harding, 1986, s. 85). Bu bağlamda sosyal bilimlere yönelik erken dönem feminist eleştirileri (Millman ve Kanter'in saptamaları (1975) başta olmak üzere) gözden geçirip rafine ederek, feminist düşünce için hala geçerliliğini koruyan beş sorun alanını ele alır.

Bu doğrultuda, feminist eleştirinin geleneksel sosyal bilimlerde tespit ettiği ilk sorun, önemli toplumsal araştırma alanlarının belirli geleneksel alan tanımlama modellerindeki eril ön yargılar nedeniyle sosyolojik analizlerde görünmez hale gelmesidir. İkinci olarak, geleneksel sosyoloji toplumsal yaşamın ve örgütlenmenin; gayri resmi, destekleyici, daha az dramatik, özel ve görünmez alanlarındansa kamusal, resmi, görünür alanlara odaklandığı için eleştirilir. Feminist düşünceye göre her iki alan da eşit önemdedir ve araştırma alanlarının bu şekilde kısıtlanması, sosyal yaşam anlayışımızı da çarpıtmaktadır. Bu nedenle var olan bilim geleneği içinde görünmez yapılar hakkında veri elde etmek mümkün değildir. Üçüncü olarak, geleneksel sosyal bilimin, kadınların ve erkeklerin aralarındaki farkları dikkate alınmadan aynı sosyal dünyalarda yaşadığı anlamına gelen "tek toplum" varsayımı feministlerce sorunlu bulunur. Topluma dair bilginin erkeklerin deneyimlerinden doğru üretildiğini ve bunun her iki cinsiyete de genellendiğini, bu durumun kadınların deneyimlerini görünmez kıldığı vurgulanır. Geleneksel sosyal bilimlere feministlerce getirilen dördüncü eleştiri ise toplumsal cinsiyetin tarihteki muhtemelen en önemli açıklayıcı değişken olduğu halde, birçok alanda dikkate alınmamasının erkek deneyimlerinin tüm insanlığı temsil etmesi sonucunu doğurduğu üzerinedir. Son olarak, geleneksel sosyal bilimlerdeki nicel başta olmak üzere belirli yöntemlerin ve araştırma konularının sistematik olarak belirli türden bilgilerin ortaya çıkarılmasını engellediğine dikkat çekilir. Örneğin araştırmacının cinsiyetinin erkek olması, toplumsal yaşamın kadın merkezli birçok yönünün verisine doğrudan erişilememesi riskini taşır. Bu tür dolaylı erişim öncelikle kadın deneyimlerine ilişkin verilerin hem sınırlı hem de yerel ideolojik inançlar tarafından şekillenmiş erkek bilgi kaynaklarından elde edilmesi yoluyla gerçekleşebilir. Diğer yandan, erkek araştırmacılar sahaya gözlemci olarak ya da görüşme yapmak üzere doğrudan erişebilseler de çoğu durumda varlıkları kadınların gözlemedikleri durumlarını ve kadınların verdiği yanıtları değiştirebilir. Tüm bu feminist eleştiriler sosyal bilimin değerden bağımsız, nesnel ve tarafsız olma çabasına ciddi bir şekilde meydan okumaktadır (Harding, 1986, s. 86-90).

Oysaki feminist metodolojiyi diğer sosyal bilim metodolojilerinden farklı kılan, kadını özne olarak görmesi ve analizin merkezine kadını koymasındadır. Bu strateji sayesinde bir yandan toplumsal araştırmalarda kadınların deneyimleri daha görünür hale gelirken, diğer yandan geleneksel bilginin cinsiyetçi önyargıları ve erkek varsayımları daha belirgin hale getirir. Böylece sosyal bilimlerde cinsiyetli anlayışın yolu açılır. Bu temel feminist strateji, ilk zamanlarda tarih, edebiyat ve antropoloji alanlarında özellikle başarılı olur. Ancak, sosyolojide toplumsal cinsiyete dayalı anlayış daha az başarı kaydeder. Stacey ve Thorne'a (1985) göre, sosyolojide sadece belirli alt alanlara meydan okunur, bu alanlara birçok yeni konu eklense de temel kavramsal çerçeveler üzerinde daha az yeniden düşünülür. Geleneksel sosyolojide cinsiyete dayalı iş bölümü ve toplumsal cinsiyetle ilgili konular daha çok aile, demografi gibi kadınların varlığının göz ardı edilmeyeceği alt alanlarda ele alınır. Aynı yazarlara göre toplumsal cinsiyetin kısıtlı ve yukarıda bahsedildiği gibi çarpık ve erkek merkezli şekillerde olsa bu alanlarda mevcut olması, sosyolojinin kadınların varlığını kapsamasına ve toplumsal cinsiyetin görünür bir mesele olmasına katkıda bulunur. Bununla birlikte meslek, siyaset, hukuk, din, örgüt, toplumsal hareketler ve hatta sosyal tabakalaşma çalışan sosyologlar neredeyse kadınları görmezden gelirler ve bir analiz kategorisi olarak

toplumsal cinsiyeti dahil etmeden erkek deneyimlerini zımnem ve açık şekilde norm olarak varsayarlar (Stacey & Thorne, 1985, s. 306).

Benzer şekilde Acker 1980 yılında kadınlar ve tabakalaşma çalışmaları üzerine yaptığı literatür incelemesinin de mevcut tabakalaşma teorisinin beyaz erkeklerin teorisi olduğunu savunur. Acker'e göre, kadınların dezavantajlı ve ikincil konumu mevcut teorilerin sınırları içinde açıklanamaz. Bu doğrultuda kadınları içeren bir teori, kadınların ücretsiz ve ücretli emeği arasındaki boşluğu kavramsal olarak kapatmalı ve cinsiyet eşitsizliğinin yapısal kaynaklarını analize dahil etmelidir (Acker, 1980, s. 33). Bu bağlamda, bu makale boyunca temel amaç, geleneksel tabakalaşma teorisinde sınıf ve toplumsal cinsiyet meselesinin nasıl ele alındığını, feminist teorisinin bu konudaki temel eleştirilerini ve ikili sistem yaklaşımının sınıf ve tabakalaşma düşüncesine katkısını tartışmayı hedeflemektedir.

Toplumsal Cinsiyet ve Geleneksel Tabakalaşma Kuramları

Sosyolojik teoriye yönelik temel feminist eleştiri, kadını merkeze almamak ya da toplumsal cinsiyet konusunu analitik bir kavram olarak açıkça ihmal etmektir. Bu bağlamda, tabakalaşma teorisi, sosyolojinin meydan okunması ve değiştirilmesi en zor erkek merkezli ana alanlarından biridir. Feminist perspektiften bu alana yöneltilen temel soru tabakalaşma analizinde toplumsal cinsiyet olgusunun basitçe gözden kaçırıldığı mı ya da bilinçli olarak görmemezlikten gelindiği için mi dahil edilmediğidir

Genel görüş sınıf ve tabakalaşma yaklaşımlarında cinsiyetin kasıtlı olarak göz ardı edilmediği yönündedir. Crompton ve Mann hem Weberyana/neo-Weberyana hem de Marksist yaklaşımları gözden geçirir. Onlara göre Weberyana veya neo-Weberyana yaklaşımlarda kadınların "yaşam şansları" büyük ölçüde piyasa tarafından belirlenmediği için bu bireyleri sınıf teorisinin ötesinde görmek mantıksız değildir. Benzer şekilde, Marksist yaklaşımlarda da kadınların sınıf konumlarının doğası gereği sorunlu olmadığı; ancak üretimin toplumsal örgütlenmesi içinde ilgili bir konum işgal ediyorlarsa bir sınıfın üyeleri oldukları vurgularlar. Bununla birlikte ezilme ve baskının genel olarak ekonomik sistemin ve onunla ilişkili sömürü örüntülerinin özel yansıması olduğuna dikkat çekerler (Crompton & Mann, 1986, s. 4-5).

Geleneksel tabakalaşma teorilerinde iş bölümü toplumsal ilişkilerin yapılandırılmasında merkezi bir yer tutar. Lockwood, Parkin, Rattansi, Stacey gibi sosyal bilimcilerin çoğu, iş bölümünün sınıf ve statü oluşumuyla ilgisine odaklanmıştır. Bununla birlikte, teorilerinde kapsamlı bir şekilde doğrudan cinsiyete odaklanmamışlar veya atıfta bulunmamışlardır. Söz konusu teorisyenlerin çalışmalarında, her ne kadar cinsiyete dayalı iş bölümü açıkça göz ardı edilmemişse de, eşitsizliği açıklamada kritik bir kavram olarak kabul edilmemiştir. Toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü, özel alan, kadının ekonomik katılımı gibi konular, özellikle İkinci Dünya Savaşı sırasında kadınların istihdama katılması ve savaş sonrasında tekrar evlerine dönmesi yönündeki ideolojik dönüşümlerle birlikte sosyolojik düşünce de tartışılmaya başlanmış olsa da, söz konusu eleştirel perspektif ana akım teorilerin bir parçası olmayı başaramamış, 1990'lı yıllarda bile hala marjinal kabul edilmişlerdir (Allen, 1999, s. 20-23).

Geleneksel tabakalaşma ve sınıf teorilerinde meslek, sınıf aidiyetlerinin tespitinde temel araçlardan biridir. Ancak mesleklere göre sınıflandırmalarda cinsiyetin dikkate alınmaması ciddi sorunlar doğurmaktadır. Bu bağlamda Crompton ve Mann (1986), neo Marxist veya neo-Weberyana yaklaşımlarla ilgili belirli sorun alanlarına işaret ederler. Daha çok neo-Marksist yaklaşımlar için sorunlu olan, analizin biriminin birey mi yoksa hane mi olması gerektiği

meselesi ve daha çok neo-Weberyan yaklaşımları ilgilendiren mesleğe ilişkin “yaşam şansının” aynı mesleğin kadın veya erkek tarafından gerçekleştirilmesine göre farklılaşp farklılaşmadığı problemidir.

Tabakalaşma teorilerinde kadının değil hanenin temel analiz birimi olarak ele alınması, yani aile üyelerinin sınıf durumunun, genellikle ailenin ana geçimini sağlayan kişi olarak eşin/erkeğin durumundan türetilmesi, bu alana getirilen temel feminist eleştirilerden birisidir. Diğer yandan önde gelen sosyal teorisyenlerden biri olan Goldthorpe (1983) “Kadınlar ve Sınıf Analizi: Geleneksel Yaklaşımın Savunusu” adlı makalesinde kadınların ücretli çalışıyor olduğu durumlarda da bunun sınırlı bir öneme sahip olduğunu ve evli kadınların sınıf konumunun yine eşlerinin tarafından belirlendiğini belirtir. Bu iddiasını desteklemek için 1980 yılı Oxford Hareketlilik Anketinin (Oxford Mobility Survey) bulgularını kullanır. Kadınların ücretli çalışma geçmişlerine yönelik verilerin ortaya koyduğu, kadınların işgücüne katılımlarının “aralıklı”, sınırlı ve “şartlı” olduğu gerçeğinden yola çıkarak kadınların ücretli istihdamının yaşam şanslarının belirlenmesinde çok önemsiz ve göz ardı edilebilir olduğunu savunur.

Goldthorpe sınıf analizi için esas olan şeyin hanenin konumunun ve bu konumun belirlenmesinde en büyük katkıya sahip aile üyesinin olduğunu söyler. Bu aile üyesinin genellikle erkek olması geleneksel cinsiyete dayalı iş bölümünün sonucudur. Söz konusu iş bölümünden dolayı evli kadının istihdama katılımı genel olarak kesintili, sınırlı ve koşullu olacağından, bu tür bir istihdamın hanenin konumunu belirlemede yanıltıcı olacağını söyler (a.g.e., 470). Bu yaklaşım, temel olarak evin geçimini sağlayan erkek ve kendisine bağımlı ev hanımı ve çocuk hanelerin dışında hane tiplerinin, örneğin yalnız ya da bekar annelerin sayısının artması nedeniyle eleştirilmektedir.

Feminist eleştirmenler kadınların sınıfla ilişkisinin eşleri veya babalarından değil kendi ekonomik katılımlarından doğru dikkate alınmasının önemini vurgularlar. Aynı zamanda, Goldthorpe’un cinsiyet eşitsizliği ve sınıf süreçleri ile ilgili argümanının ikna edici olmadığını; kadınların istihdamla sınırlı ilişkisinin -kendi sınıf konumlarının- geleneksel normlar, aile sorumlulukları ve eşlerine bağımlılıklarından kaynaklandığını; bu nedenle kadınların bireysel evlilik sözleşmesi yoluyla gerçekleşen bağımlı sınıf konumlarını sınıf analizinin kapsamına alınması gerektiğini öne sürerler (Stanworth, 1984, s. 165-167).

Benzer şekilde Walby (1986:25), Goldthorpe’un savunusunun iki nedenden sorunlu olduğunu iddia eder. Walby’a göre Goldthorpe’un ampirik kanıtları kadınların ücretli çalışmasının “aralıklı, sınırlı ve koşullu” olduğundan ailenin durumunu incelerken dikkate alınmaması gerektiğini öne sürmek için yetersiz olduğunu söyler. İkinci olarak Goldthorpe’un değişen toplumsal iş bölümü ve tabakalaşmaya dair teorilerinin merkezinde yer alan konuları kendi teorik bakış açısının dışında bıraktığı için sınıfa dair argümanlarının dar odaklı ve sınırlı tanımlamalardan ibaret olduğunu söyler. Bu doğrultuda Walby (1986) Weberyan kavramsallaştırmayı ücretli ve ücretsiz emeği içerecek şekilde genişleterek, ev kadının sınıfsal konumuna “ataerki üretim tarzı (patriarchal mode of production)” kavramı ile açıklık getirmek ister. Bununla birlikte hem eşleri hem de kendileri çalışan kadınların maddi konumları hem ataerkillik hem de kapitalist sınıf ilişkilerinden doğru tanımlandığı için, bu kadınların “ikili” veya “çelişkili” bir sınıf konumu işgal ettiğini iddia eder.

Bununla birlikte kadınların kayıtlı istihdama artan katılımı geleneksel “evin geçimini sağlayan erkek” görüşüne yönelik soruları gündeme getirir. Geleneksel görüş, her biri çalışan kadınlara

"sınıf konumu" vermeyi içeren iki çözümle bu eleştirilere cevap verir. Birinci çözüm, sınıf analizinde hane temel birim olmaktan çıkarıp ve bireysel ücretli emeği baz almaktır. Böylece çalışan kadınlar evlilik yoluyla "sınıf dışı bırakılmaz" ve "doğrudan belirlenmiş" bir sınıf konumuna sahip oldukları düşünülür. İkinci çözüm ise, hane hala temel birim olarak tutmak, ancak kayıtlı istihdamdaki kadınları analize dahil etmektir. Böylece, kadınların 'sınıf durumu' hane halkının sınıf durumunun tespitine katkıda bulunabilecektir. Ancak bu çözümler bir ailenin tüm üyelerinin aynı sınıf konumunu paylaştığını varsaymanın geçerliliğini sorgulayan "sınıflar arası (cross culture) aile" olgusunu ortaya çıkarır (Crompton & Mann, 1986, s. 6-7).

Bu bağlamda, geleneksel sınıf ve tabakalaşma teorilerine getirilen eleştirilerden bir diğeri de erkek ve kadınların aynı meslekte olmalarına rağmen farklı 'yaşam şansları' olduğudur. Çünkü sonuç, mesleğin kendisine değil, çalışanın cinsiyetine göre belirlenmektedir. Bu, kadın ve erkek bile aynı mesleğe ait olsalar bile, farklı statülere ve/veya farklı yaşam şansı sonuçlarına sahip olabilecekleri anlamına gelir. Bu, tabakalaşmada mesleki sınıflandırmaların kullanılmasında bir sorun teşkil etmektedir. Bu sorunu aşmak için meslek şemasının tamamen gözden geçirilerek 'erkek' işleri ve 'kadın' işleri için paralel sınıflandırılma veya sadece parça parça değişiklikler yapılması önerilmektedir (age, s. 7).

Feminist Öneri: İkili Sistem Analizi

Feminist teoride, kapitalist toplumda erkek deneyimlerini merkeze alan ana akım tabakalaşma ve sınıf teorilerine yönelik güçlü eleştiriler vardır. Bu doğrultuda, Marksist Feministler, klasik Marksist düşünceyi cinsiyet körü olmakla eleştirir ve bu düşünceyi feminist perspektiften tekrar ele alarak, analizin merkezine toplumsal cinsiyet ilişkilerinin yerleştirilmesini önerirler. Böylece kapitalist toplumlarda kadınların altta sıralanmışlığı ve ezilmişliğinin açıklamaya çalışırlar. Onlara göre Marksist düşüncede toplumsal cinsiyet, kadınların durumu gibi konular ikincil ve sınıf mücadelesinin ve ekonomik faaliyetlerinin bir yan ürünü olarak ele alınmaktadır. Bu düşünceden hareketle, Marksist feministler kadınların kapitalist sistem içerisinde hane içi sorumluluklarından dolayı ücretli emek alanından dışlandıkları için özgül bir ezilmişlikle karşılaştıklarını söylerler. Bununla birlikte kadınların hane içinde üstlendikleri söz konusu karşılıksız yeniden üretim emeğinin kapitalizmin sürekliliğini sağlamada sermaye için yaşamsal olduğunu iddia ederler. Marksist düşüncede ise ev içi emek tezi kabul edilmekle birlikte bu durum kaçınılmaz ve değişmez görülür (Ecevit Y. , 1985; 2011, s. 15-16).

Ana akım sınıf ve tabakalaşma teorilerine toplumsal cinsiyet perspektifinden eleştirel bakan Sosyalist feministler ise Marksist düşüncenin cinsiyet körü karakteri konusunda Marksist feministlerle ortak bir memnuniyetsizliği paylaşır. Her ikisi de Marksistleri, kadınların ezilmesini işçilerin ezilmesi kadar önemli görmedikleri için eleştirir. Onlara göre, proletaryanın burjuvazinin elinde çektiklerinin yanında kadınların erkekten çektikleri önemsizdir. Bununla birlikte, sosyalist feministler için, geleneksel Marksist feministler, kapitalizmin işyerinin evden ayrılmasına nasıl yol açtığını ve hane içi faaliyetlerinin neden yavaş yavaş değersizleştiğini açıklayabilseler de kapitalizmin neden kadınları eve, erkekleri de işyerine koyduğunu yeterince açıklayamamaktadırlar (Tong, 1989). Bu bağlamda sosyalist feminizm, kadınların toplumdaki eşitsiz konumunu anlamak için kadınların deneyimlerine odaklanır ve hem kapitalizmi hem de ataerkilliği analiz eder. Bu düşüncede kadınların hane içi emekleri ve bunun kapitalist ekonomideki rolü ile ilişkisi kurulur. Bununla birlikte

kadınların kamusal alanda ücretli olarak, özel alanda ücretsiz olarak üstlendikleri çifte iş yükü açığa çıkarılır. Hem kamusal hem de özel alandaki üretim ilişkilerindeki kadının rolünü pekiştiren ataerkil ideoloji eleştirilir.

Bu doğrultuda Zaretsky (1986) kapitalizm özel alanı yaratmış olsa da neden kadınlar bu alanda, erkekler ise işgücünde çalışıyorlar sorusunu sorar. Hartmann (1979) bu sorunun erkeklerin kadınlar üzerindeki sistematik egemenliğine anlamına gelen ataerkilliğe referans vermeden cevaplanamayacağını söyler. Ona göre asıl sorun basitçe aile, iş gücü piyasası ve ekonomik alanda kadın ve erkek arasındaki iş bölümü değil; erkekleri üstün kadınları ikincil konuma yerleştiren ayrımın kendisidir. Marksizmin cinsiyet körü analizi kadınların neden aile içinde ve dışında erkeklere tabii olduğunun ve bunun neden tersi olmadığını söylemez. Marksist teoride kapitalizmin gelişmesini, "boş yerlerin (empty places)" ortaya çıkma teorisi (örn. Braverman'ın (1998) gelişmiş kapitalist toplumlarında işçiyi yetersiz ve vasıfsız hale getiren ayrıntılı işbölümü kapsamında tartıştığı büro işçisi ve hizmet işçisi) olarak gören Hartmann, tıpkı sermayenin bu yerleri, onları dolduran bireylere kayıtsız olarak yaratması gibi, Marksist analizin "sınıf", "yedek emek ordusu", "ücretli emekçi" gibi kategorileri belirli insanların belirli yerleri neden doldurduğunu açıklamadığını söyler. Hartmann'a göre kadın sorununun Marksist analizi bu temel problemten mustarıptir (Hartmann, 1979, s. 7-8).

Bu doğrultuda Radikal feministler kimlerin hangi yerleri doldurduğunu ataerkil sistem üzerinden açıklayan toplumsal cinsiyet analizini geliştirirler. Onlara göre ataerkil sistem kadınları cinselliklerinin kontrolü yoluyla denetim altına alan, tüm diğer sistemleri önceleyen ve tüm ilişkileri organize eden ana baskı sistemidir. Özel alanla birlikte kamusal alandaki ilişkiler de ataerkil sistemden muaf değildir ve erkekler tüm iktidar alanlarındadırlar. Örneğin işletme tıp, hukuk, siyaset gibi alanlarında erkekleri daha çok görmek mümkünken; kadınlar eve veya en az prestijli ve düşük ücretli işlerde çalışmaya hapsolmuşlardır. Kadınların ikincil konumunu açıklamada ataerkil sistemin analizinin yaşamsallığı gibi açtığı önemli bir tartışma alanıyla birlikte radikal feminist perspektif, ataerkilliği evrensel bir fenomen olarak görme, örtülü veya açık biyolojik indirgemecilik yapma eğilimi, kadınlar arasındaki sınıf ve ırk gibi farklılıkları yeterince ele almamasından dolayı eleştirilir (Tong, 1989; Walby, 1990).

Bu bağlamda Sosyalist feministler, özellikle Marksist feminizmin açılımları başta olmak üzere her iki feminist teorik perspektiften vazgeçmek yerine, Marksist feminizmin sınırlarını ve radikal feminizmin evrensellik eğilimini aşmak için ikili sistem teorisi adı verilen yeni bir yaklaşım geliştirirler. Sosyalist feministlere göre tarih boyunca cinsiyete dayalı iş bölümü vardır ve evrenseldir. Günümüzde bu iş bölümü kadınları en alta, erkekleri en üste yerleştiren bir hiyerarşidedir. Bununla birlikte, cinsiyete göre düzenlenmiş bu iş bölümü tarihin her aşamasında hiyerarşik olmamıştır. Pek çok antropolojik çalışma için, eşitlikçi işbölümünü bozan ilk süreç, yerleşik tarım, özel mülkiyet veya devletlerin ortaya çıkması ile artan üretkenlik, uzmanlaşma ve toplumsal örgütlenmenin karmaşıklığının artmasıdır (Hartmann H. , 1976, s. 137).

Sosyalist feministler için sorunlu olan, işçiler arasındaki tüm keyfi statü farklılıklarını ortadan kaldırarak piyasada tüm insanları eşit emekçiler yapan saf kapitalist bir toplumda, kadınların neden erkeklerden daha aşağı bir konumda olmalarıdır. Hartmann'a (1976, s. 139) göre bu soruya verilen kapitalist sürecin henüz tamamlanmadığını savunan neoklasik cevaplar ve üretimin hiyerarşi gerektirdiğini öne süren radikal cevaplar erkeklerin piyasada kadının ikincil konumunu sürdürmedeki rolünü görmezden gelmiştir. Her iki görüş de maddi temeli olan bir sistem olan ataerkilliği görmezden gelir. Neoklasik iktisatçılar, mesleki ayrışmayı

cinsiyetçi tutumlar gibi dışsal ideolojik faktörlere bağlayarak kapitalist sistemi aklama eğilimindeyken, Marksist ekonomistler, erkek işçilerin oynadığı rolü ve yüzyıllar süren ataerkil toplumsal ilişkilerin etkisini görmezden gelerek suçu kapitalistlere atmaktadırlar. Bunun cevabını sosyalist feministler kenetlenen iki sistem olarak kapitalizm ve ataerkilliğin hane içi hiyerarşik iş bölümünün emek piyasası tarafından sürdürüldüğünü ve bunun tersinin de geçerli olduğunu söyleyerek verirler.

Bu bağlamda, Hartmann'ın temel argümanı, ataerkilliğin kapitalizmi öncelediğidir. Ona göre erkekler, ailedeki kadın ve çocukların emeğini hiyerarşik olarak nasıl örgütleyeceklerini ve kontrol tekniklerini zaten biliyorlardı. Kapitalizmle birlikte, özel ve kamusal alan birbirinden ayrılmış, devlet ortaya çıkmış ve ekonomik sistemler daha büyük birimlerin değiş tokuşuna dayanmaya başlamıştır. Böylece erkekler, kadının emek gücü üzerindeki denetimlerini sürdürmeye başlamışlardır. Erkeklerin kadınlar üzerindeki doğrudan bireysel kontrolünü, toplum çapında kurumlar aracılığıyla dolaylı kontrole çeviren mekanizmalar cinsiyetler arasındaki geleneksel iş bölümü ile hiyerarşik örgütlenme ve kontrol teknikleridir (a.g.e., s. 138).

Diğer yandan, sosyalist feministlere özgü olan şey, sınıf ilişkilerinde önceliği olmayan, üretimde merkezi önemi varsayılmayan kürtaj, üreme hakları, cinsellik ve aile meseleleri gibi konularla ilgilenmeleridir. Bunlardan biri olan Margeret Benston (1969) ev işini kapitalist öncesi dönemden kalan bir üretim biçimi olarak tanımlamıştır. Sosyalist feministler ev içi emeği, kadının evdeki çalışmasının doğası ve bunun sermaye birikimi, emek gücünün yeniden üretimi ve üretim ilişkileri ile ilişkisi bağlamında tartışmışlardır (Morgen, 1990, s. 278) Bununla birlikte Dalla Costa ve James (1973) gibi bazı sosyalist feministler, kapitalizmin ev işlerini ücretsiz yapan kadınların emeğinden faydalandığını, ev işinin kapitalist sistemde hem değer hem de artı değer ürettiğini, bu nedenle gerçek iş olarak kabul edilerek ücretli olması gerektiğini savunurlar. Bu bağlamda, ikili sistem yaklaşımı ataerkillik ve kapitalizmin farklı sosyal ilişki ve farklı çıkar biçimlerini içerdiğini, kadınların ikincil konumunu bu iki sistemin kesişimi sonucu olduğunu savunur. Bu nedenle, kadına yönelik baskıyı tam olarak anlayabilmek için, her iki sisteminde tam olarak anlaşılması hem ayrı hem de diyalektik olarak ilişkili bir fenomen olarak analiz edilmesi gerekliliğini vurgularlar (Tong, 1989, s. 177)

Ne var ki, ikili sistem teorisi, kadının ezilmesini açıklamada toplumsal cinsiyet analizinin yanı sıra başka bağımsız ve içsel boyutlar göremediği için eleştirilir. Sosyalist feminist düşüncenin sonraki aşamalarında, siyah feministlerin çabaları sayesinde, "kapitalist ataerkillik" ifadesinin kadınların ezilmişliğini açıklamak için çok dar bir kavram olduğu, bu sistemin ataerkillik ve kapitalizmin yanı sıra beyaz üstünlüğü üzerine kurulduğu tartışılmaya başlanır. Angela Davis (1981) "Kadınlar, Sınıf ve Irk" adlı kitabında, iktidar ilişkilerinin analizinde, kadınların deneyimlerini şekillendiren cinsiyet, ırk ve sınıf arasındaki kesişimsel tahakküm ilişkilerinin görünür olması gerekliliğini savunur. Bu argüman sosyalist feminist teorideki ikili düşüncenin dönüşmesine yol açar. Böylece, kamusal-özel veya kapitalizm ataerkillik gibi düalist çerçeveler yeniden incelenir ve sosyalist feministler yalnızca sınıf deneyiminin cinsiyete özgü doğasını değil, aynı zamanda ırka özgü cinsiyet deneyimlerini de hesaba katmaya başlarlar (Morgan, 1990, s. 280).

Sonuç

Feminist eleştiri mevcut tabakalaşma teorisinin, kadınların ezilmesini ve sömürülmesini analiz etmek için yeterli olmadığını söyler. Özellikle 1960'lı yıllardan sonra kadınların istihdama katılımı ve “evin geçimini sağlayan erkek” modelinin değişmesi ile mevcut tabakalaşma teorisinde topyekûn bir revizyon veya reform talep edilmektedir. Bugün hala geleneksel teorideki güçlü direnç nedeniyle bu talebe başarılı bir şekilde cevap verilmemiştir. Geleneksel toplumsal tabakalaşma teorilerine toplumsal cinsiyetin dahil edilmemesi hem teorik hem de ampirik düzeyde ciddi sorunlar doğurmaktadır.

Ancak toplumsal cinsiyetin ana akım analizlerde kendine güvenli ve kapsayıcı bir yer bulamaması sadece tabakalaşma ve sınıf teorilerinin değil tüm sosyal bilimlerin sorunudur. Diğer yandan sosyal bilimler feminizmin etkisiyle farklı hız ve süreçlerden geçerek gelişmeye ve dönüşmeye başlamıştır. Walby (1988) sosyal bilimlerde kadının ele alınmasındaki farklı aşamaları şu şekilde ele alır: İlk etapta kadınların toplumsal konumları analizde neredeyse tamamen ihmal edilir. Bu aşamada kadınlardan çok kısa, açıklayıcı bir şekilde bahsetme pratiği en yaygın uygulamadır. Kadınlarla erkekler arasındaki toplumsal farklar üstünkörü, bilimsel olmayan ve biyolojik etmenlere atıf yaparak sadece dipnotlar ya da sayfa kenarı notlarda bahsedilir. Bu uygulamadan kaynaklanan kusurlar ve yanlışlar ikinci aşamada ortaya çıkarılacak biçimde yeniden yapılandırılır. Üçüncü aşama ekleme ise aşamasıdır; kadınlar, önceki ihmal edilmişliklerinin telafisi için analizde özel bir kategori olarak içerilir ya da analize eklenir. Son aşamada ise toplumsal cinsiyet analizinin sosyal bilimler disiplininin merkezi meselelerine tam teorik entegrasyonu sağlanır (Oakley, 1989, s. 461).

Diğer yandan günümüzde ana akım tabakalaşma teorisi hala Batılı (beyaz) erkeklerin teorisi olma niteliğini korumaktadır. Oysa, Acker'in (Acker, 1980, s. 33) de vurguladığı gibi kadınları içeren bir teori, kadınların ücretsiz ve ücretli emeği arasındaki boşluğu kavramsal olarak kapatmalı ve cinsiyet eşitsizliğinin yapısal kaynaklarını analize dahil etmelidir. Bu bağlamda, Acker'in kadınları içeren teori önermesi, Sylvia Walby'nin sosyal bilimlerdeki aşamalar sınıflandırması ışığında tartışılmalıdır. Kadınları sadece bir değişken olarak teoriye “katmak” mı, yoksa toplumsal cinsiyeti merkezi bir kavram olarak bütünleştirmek mi gerçekten yeterli bir çözümdür? Bugün, sosyal bilimler arasında en çok toplumsal cinsiyet ve kadın çalışmaları, kadınların durumunun analize başarılı bir şekilde teorik olarak entegre edilmesini sağlayarak son aşamayı deneyimler. Diğer yandan kadınların özel ve kamusal alandaki ikincil konumlarını sorgulamanın merkezine koyan söz konusu feminist teorik yaklaşımların varlığı, sınıf ve tabakalaşma tartışmalarında toplumsal cinsiyet olgusunu artık odadaki fil olmaktan çıkarmaya zorlamaktadır.

Kaynakça

- Acker, J. R. (1980). Women and stratification: A review of recent literature. *Contemporary sociology*, 9(1), 25-35.
- Allen, S. (1999). Gender inequality and divisions of labour. H. Beynan, & P. Glavanis (Ed.) içinde, *Patterns of Social Inequality* (s. 20-35). Longman.
- Benston, M. (1969). The political economy of women's liberation. *Monthly Review*, 41(7), 31-44.
- Braverman, H. (1998). *Labor and monopoly capital: The degradation of work in the twentieth century*. NYU Press.

- Crompton, R., & Mann, M. (1986). Introduction. R. Crompton, & M. Mann (Ed.) içinde, *Gender and stratification* (s. 1-11). Cambridge: Polity Press.
- Dalla Costa, M., & James, S. (1973). *The Power of Women and the Subversion of the Community*. Bristol: Falling Wall Press.
- Davis, A. (1981). *Women, race, class*. New York: Random House.
- Ecevit, M. (2019). Metodoloji ve epistemoloji. F. Koçak Turhanoglu (Ed.) içinde, *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi* (s. 31-62). Anadolu Üniversitesi.
- Ecevit, Y. (1985). Üretim ve yeniden üretim sürecinde ücretli kadın emeği. *Yapıt Toplumsal Araştırmalar Dergisi*, 72-93.
- Ecevit, Y. (2011). Toplumsal cinsiyet sosyolojisine başlangıç. Y. Ecevit, & N. Karkıner (Ed.) içinde, *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi* (s. 2-30).
- Goldthorpe, J. H. (1983). Women and class analysis: in defence of the conventional view. *Sociology*, 17(4), 465-488.
- Harding, S. (1986). *The science question in feminism*. Cornell University Press.
- Hartmann, H. (1976). Capitalism, patriarchy and job segregation by sex. *Signs*, 3(2), 137-169.
- Hartmann, H. I. (1979). The unhappy marriage of Marxism and feminism: Towards a more progressive union. *Capital & Class*, 3(2), 1-33.
- Millman, M., & Kanter, R. M. (1975). *Another voice: Feminist perspectives on social life and social science*. Anchor Books/Doubleday.
- Morgan, S. (1990). Conceptualizing and changing consciousness: Socialist-feminist perspectives. K. V. Hansen, & I. J. Philipson (Ed.) içinde, *Women, class, and the feminist imagination: a socialist feminist reader* (s. 277-291). Philadelphia: Temple University Press.
- Morgen, S. (1990). Conceptualizing and changing consciousness: Socialist-feminist perspectives. K. Hansen, & I. J. Philipson (Ed.) içinde, *Women, class, and the feminist imagination* (s. 277-291). Philadelphia: Temple University Press.
- Oakley, A. (1989). Women's studies in British sociology: to end at our beginning? *The British journal of sociology*, 40(3), 442-470.
- Stacey, J., & Thorne, B. (1985). The missing feminist revolution in sociology. *Social Problems*, 32(4), 301-316.
- Stanworth, M. (1984). Women and class analysis: a reply to John Goldthorpe. *Sociology*, 18(2), 159-170.
- Tong, R. (1989). *Feminist thought: A comprehensive introduction*. Unwin Hyman: London.
- Walby, S. (1986). Gender, class and stratification. R. Crompton, & M. Mann (Ed.) içinde, *Gender and stratification* (s. 23-39). Polity Press.
- Walby, S. (1988). Gender politics and social theory. *Sociology*, 22(2), 215-232.
- Walby, S. (1990). *Theorizing patriarchy*. Oxford: Basil Blackwell.
- Zaretsky, E. (1986). *Capitalism, the family, and personal life*. New York: Perennial Library.